

7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод // Офіційний вісник України. – 1998. – № 13. – Ст. 270.
8. Лобойко Л.М. Співвідношення стадій логічної і функціональної послідовності в кримінальному процесі // Прокуратура. Держава. Людина. – 2004. – № 2. – С. 78-86.
9. Лобойко Л.М. Стадії кримінального процесу: Навч. посіб. – К., 2005.
10. Мурадьян Э.М. Судебное право. – СПб., 2007.
11. Пашинін О.І. Актуальні проблеми досудового провадження у кримінальному процесі України: Монограф. – Х., 2009.
12. Теорія держави і права / За заг. ред. С.Л. Лисенкова, В.В. Копейчикова. – К., 2002.
13. Юридическая процессуальная форма: теория и практика / Под общ. ред. П.Е. Недбайло и В.М. Горшенева. – М., 1976.

Надійшла до редакції 28.02.2011

ЧАПЛИНСЬКИЙ К.О.,
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.98

ПІДГОТОВКА ДО ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЯКІСНОГО ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОЇ ДІЇ

Стаття присвячена дослідженню актуальних проблемних питань тактичного забезпечення пред'явлення для впізнання. Розглянуто організаційно-підготовчі заходи до пред'явлення для впізнання.

Ключові слова: тактика, тактичне забезпечення, пред'явлення для впізнання, впізнання

Статья посвящена рассмотрению актуальных проблемных вопросов тактического обеспечения предъявления для опознания. Рассмотрены организационно-подготовительные мероприятия к предъявлению для опознания.

Ключевые слова: тактика, тактическое обеспечение, предъявление для опознания, опознание

This article is devoted to consideration of actual problem questions of tactical supply of a presentation for an identification. The author have considered the organizational-preparatory measures for presentation for an identification.

Keywords: tactics, tactical supply, presentation for an identification, identification

В умовах реформування економічної і політичної систем суспільства в Україні усе більшої актуальності набуває проблема протидії злочинності. Останнім часом криміногенну ситуацію в країні характеризують як вкрай загострену. Спостерігається досить стала тенденція до зміни структури та характеру злочинності. Зростає професійність та жорстокість злочинців, посилюється корумпованість у суспільстві. Практика правоохоронних органів свідчить, що потерпілі й свідки часто залишаються на одинці зі злочинцями. Після порушення кримінальної справи на них тиснуть, їх шантажують, погрожують, а інколи – вдаються до фізичної розправи, навіть убивств.

Так, узагальнення слідчої практики дозволяє дійти висновків, що на досудовому слідстві злочинці найчастіше здійснювали такі заходи впливу:

- психологічний вплив (залякування, погрози) – 72 %;
- підкуп – 21 %;
- шантажування – 19 %;
- компрометацію – 11 %;
- нанесення тілесних ушкоджень – 8 %.

Зазначене негативно впливає на освічених осіб, спонукає до відмови від показань, які давалися на початковому етапі досудового розслідування. Вказане необхідно враховувати під час підготовки та проведення впізнання.

Загальна тактика пред'явлення для впізнання досить повно висвітлена вченими-криміналістами та процесуалістами у криміналістичній літературі. Зокрема, вагомий внесок у розробку наукових основ пред'явлення для впізнання зробили відомі вчені-криміналісти та

процесуалісти, зокрема: В.П. Бахін, Р.С. Белкін, Н.Г. Бритвич, М.М. Гапанович, О.Я. Гінзбург, Г.І. Кочаров, В.О. Коновалова, Ю.М. Корухов, В.С. Кузьмічов, В.Г. Лукашевич, Є.Д. Лук'янчиков, М.І. Порубов, М.В. Салтєвський, З.Г. Самошина, П.П. Цветков, Л.Д. Удалова, В.Ю. Шепітько та ін. Значущість проведених наукових досліджень безсумнівна, оскільки ця слідча дія досить широко застосовується у правоохоронній практиці і є досить розповсюдженим способом збирання фактичних даних. Однак детальнішого висвітлення потребують питання організаційно-підготовчих заходів до пред'явлення для впізнання.

Отже, метою цієї статті є висвітлення особливостей організаційно-підготовчих заходів до пред'явлення для впізнання із урахуванням сучасних потреб правоохоронної практики.

Пред'явлення для впізнання можна віднести до похідних слідчих дій, оскільки його проведенню завжди передують інші слідчі дії, зокрема, слідчий огляд, затримання, допит, без проведення яких пред'явлення для впізнання відбутися не може. Однак впізнання може проводитися як на початковому, так і подальшому етапах розслідування залежно від слідчої ситуації, що склалася. Так, у випадках наявності загрози втрати доказів, впізнання повинно проводитися у невідкладному порядку. Невиправдане зволікання тягне за собою негативні наслідки. Так, значний перебіг часу негативно впливає на пам'ять людини, яка може забути ознаки об'єктів, котрі сприймала раніше.

Пред'явлення для впізнання є унікальною слідчою дією, що ніколи не дублюється. Звідси ефективність та доказове значення результатів впізнання значною мірою залежить від якості проведення слідчим організаційно-підготовчих заходів. Ретельна та всебічна підготовка до проведення впізнання є обов'язковою умовою, що дозволяє якісно та ефективно проводити таку слідчу дію.

Узагальнення слідчої практики дозволяє дійти висновків, що організаційно-підготовчі заходи до проведення впізнання повинні складатися з таких елементів:

1. Попередній допит особи, яка впізнає.

За необхідністю пред'явлення якої-небудь особи (інших об'єктів) для впізнання свідкові, потерпілому, підозрюваному або обвинуваченому слідчий спочатку допитує їх про зовнішній вигляд та прикмети цієї особи (інших об'єктів), а також про обставини, за яких впізнаючий бачив цю особу (інші об'єкти), про що складає протокол допиту.

Допит є обов'язковою умовою проведення впізнання [1, с. 67]. Можна погодитися з думкою Є.Д. Лук'янчикова та О.М. Моїсеєва, які вважають, що попередній допит потерпілих (свідків) є не тільки необхідним етапом у підготовці до пред'явлення для впізнання, а ще й обставиною, яка забезпечує прийняття правильного рішення про доцільність проведення цієї слідчої дії, її успішний хід, отримання належних результатів та їх подальшу оцінку [2, с. 30].

При допиті слідчий повинен враховувати, що запам'ятовуванню, збереженню в пам'яті та відтворенню сприяють такі основні фактори:

- свідоме запам'ятовування об'єкта;
- невеликий проміжок часу, що пройшов із моменту сприйняття;
- нормальний стан організму;
- вік.

Слідчий повинен запропонувати потерпілому (свідку) пригадати якомога більше ознак, що характеризують зовнішні прикмети злочинця.

Отже, попередній допит впізнаючого є важливим етапом у підготовці до проведення впізнання. Він дозволяє визначити доцільність проведення впізнання, забезпечує успішний хід його проведення, отримання належних результатів та їх подальшу оцінку.

Під час допиту слідчий впливає на впізнаючого з метою активізації його пам'яті та створення сприятливих умов для відтворення подій, що мають значення у справі. М.В. Салтєвський і В.Г. Лукашевич зазначають, що слідчий спонукає її спочатку пригадати необхідний уявний образ, а потім відтворити та передати слідчому дані про нього [3].

На думку А.В. Дулова, це обумовлено тим, що пасивність та нерішучість потерпілих (свідків) негативно впливають на хід та результати впізнання [4, с. 96].

Проти проведення попередньої психологічної підготовки виступає С.Г. Любічев, який вважає, що така підготовка полягає у «натаскуванні» потерпілих і свідків (підказка ознак, за якими вони мають впізнавати) і тягне за собою невірність впізнання [5, с. 35].

Вважаємо, що таке твердження є однобоким. Відомо, що психологічна підготовка полягає у допиті, щоб з'ясувати усі обставини, за яких потерпілі (свідки) спостерігали особу в процесі вчинення злочину, та активізувати їхню готовність до впізнання.

Є.Д. Лук'янчиков підкреслює, що слідчий заздалегідь повинен спрямувати та активізувати як розумову діяльність впізнаючого, так і його вольові зусилля [2, с. 48]. Це обумовлено тим, що злочини вчиняються, як правило, за короткий проміжок часу, що не може не впливати на всебічність та повноту сприйняття злочинних подій.

Під час допиту слідчий повинен роз'яснити суб'єкту впізнання важливість достовірного та можливі наслідки помилкового впізнання.

Отже, впізнання проводиться лише у тому разі, коли допитаний заявляє, що може впізнати особу чи предмет, які він спостерігав раніше, і пам'ятає їх відмінні ознаки. У тих випадках, коли потерпілий (свідок) не може описати ознаки об'єкта, що підлягає впізнанню, однак стверджує, що зможе його упізнати, то недоцільно відмовлятися від проведення даної слідчої дії.

Можна погодитись із думкою М.В. Салтєвського, якщо в ході первинного допиту з достатньою повнотою і ясністю не були встановлені та зафіксовані індивідуальні ознаки об'єкта або з моменту його проведення минуло багато часу, для перевірки повноти збереження і поживлення в пам'яті ознак об'єкта, що запам'ятався, доцільно безпосередньо перед впізнанням провести повторний допит за зазначеними обставинами [6, с. 209].

2. Прийняття рішення про проведення впізнання.

При прийнятті такого рішення слідчий повинен з'ясувати, чи є обставини, які можуть перешкоджати проведенню даної слідчої дії, зокрема:

- чи має впізнаючий фізичні або психічні вади;
- чи знаходиться суб'єкт у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння;
- чи знаходиться він у стані афекту або сильного душевного хвилювання (що викликано учиненням проти нього злочинним посяганням);
- чи приймав участь впізнаючий у інших слідчих діях (наприклад, у слідчому огляді, затриманні, обшуку, виїмці), під час яких спостерігав відповідний об'єкт;
- чи відбувалося впізнання під час проведення оперативно-розшукових заходів чи випадково (до порушення кримінальної справи);
- чи має об'єкт, який підлягає впізнанню, індивідуальні властивості, за якими можливе його впізнання, та ін.

За наявності зазначених обставин слідчий повинен відмовитися від пред'явлення для впізнання (або відкласти його до настання сприятливих умов) і провести інші слідчі дії (наприклад, відтворення обстановки та обставин події тощо) [7, с. 204].

3. Визначення місця, часу та способу пред'явлення для впізнання.

Впізнання повинно проводитися за часом якомога ближче до моменту сприйняття злочинної події. Будь-яке зволікання з пред'явленням для впізнання може спричинити небажані наслідки, оскільки суб'єкт впізнання з часом забуває образ раніше сприйнятого об'єкта. Тому достовірність впізнання перебуває у прямій залежності від фактора часу. Як свідчить практика, за плином часу слідчим необхідно дуже уважно підходити до акту впізнання, оскільки прострочення навіть декількох днів іноді може поставити об'єктивність та достовірність впізнання під сумнів.

Впізнання може проводитися як за місцем проведення досудового слідства, так і на місці події за умови, якщо ця обстановка є сприятливою для спостереження та порівняння ознак об'єктів.

4. Добір учасників до пред'явлення для впізнання.

Недоцільно як понятих залучати працівників правоохоронних органів; неповнолітніх; осіб, які мають фізичні або психічні вади; осіб, які не проживають за місцем проведення досудового слідства (оскільки можуть виникнути складнощі у випадку необхідності виклику до суду); громадян, яким знайомі особи, що пред'являються для впізнання (можуть виникнути сумніви в об'єктивності впізнання).

5. Підбір об'єктів (статистів), серед яких необхідно провести впізнання.

Кримінально-процесуальний закон встановлює, що об'єкти повинні пред'являтися в групі у кількості не менше трьох. Максимальна їх кількість визначається слідчим. При груповому пред'явленні об'єктів суб'єкт впізнання порівнює їх не тільки з образом, що зберігся в пам'яті, а й між собою. Це спрямовує процес впізнання на виявлення індивідуальних особливостей об'єкта.

Загальне правило про необхідність пред'явлення для впізнання об'єкта в кількості не менше трьох не розповсюджується на впізнання трупа та його частин. Кримінально-процесуальний закон, виходячи з моральних та етичних спонукань і небажаності негативних емоцій, які можуть настати у суб'єктів впізнання при огляді декількох трупів, визначає, що труп та його окремі частини пред'являються для впізнання в одному числі.

Окремі ділянки місцевості та приміщення пред'являються для впізнання також у кількості не менше трьох. Однак на практиці складніше підібрати для впізнання однорідні ділянки місцевості, споруди або приміщення, які знаходяться один біля одного. Тому слідчий підбирає такі однорідні об'єкти, які можуть знаходитися у різних кінцях району, міста або регіону.

Проте деякі вчені-криміналісти висловлюють обґрунтовані сумніви щодо можливості пред'явлення для впізнання ділянок місцевості та приміщень, оскільки рекомендації, які існують на сьогодні, не повною мірою узгоджуються із процесуальними вимогами до даної слідчої дії. У першу чергу це зумовлюється порушенням принципу одночасного пред'явлення об'єктів для впізнання серед однорідних.

Можна погодитися з думкою Є.Д. Лук'янчикова і О.М. Моїсеєва, які зазначають, що уникнення вказаних перешкод та дотримання загальнопроцесуальних вимог щодо пред'явлення для впізнання можливо, якщо воно буде відбуватися за фотознімками або відеозаписом. Після того, як суб'єкт впізнання визначить конкретну ділянку місцевості або приміщення, можна провести відтворення обстановки та обставин події у формі перевірки показань на місці [2, с. 18].

6. Визначення способу фіксації ходу та результатів впізнання.

До найбільш розповсюджених способів фіксації слідчої дії можна віднести відеозапис. Зокрема, на це вказали 84 % опитаних слідчих.

Необхідність застосування відеозапису може виникнути у тих випадках, коли:

- для впізнання пред'являються унікальні речі;
- опис їхніх індивідуальних ознак становить певні складнощі;
- підозрюваний (обвинувачений) поводить себе провокаційно або намагається вплинути на упізнаючого;
- впізнання проводиться не тільки за зовнішністю особи, але і за функціональними ознаками (хода, жестикуляція, міміка тощо) [8, с. 23; 9, с. 25].

Під час проведення організаційно-підготовчих заходів слідчий повинен враховувати, що у даній слідчій дії задіяна велика кількість людей. Звідси слідчий повинен передбачити заходи запобігання витоку інформації та визначити її обсяг, який необхідно використовувати під час проведення впізнання. Результати непідготовленого або недостатньо підготовленого проведення впізнання ставляться під сумнів захисниками у судових засіданнях.

Результати пред'явлення для впізнання є доказом у кримінальній справі і, як усі інші види доказів, підлягають оцінці. Слідчий повинен зважено підходити до оцінки результатів окресленої слідчої дії, висновку про достовірність й об'єктивність впізнання та його доказового значення. Якщо факт впізнання не викликає жодних сумнівів у вірогідності, але не відповідає або суперечить іншим фактичним даним, що встановлені у справі, то діяльність слідчого повинна бути спрямована на виявлення нових доказів і перевірку наявних у кримінальній справі з метою усунення протиріч.

При неможливості дотримання усіх кримінально-процесуальних й організаційно-тактичних умов пред'явлення для впізнання слідчий повинен відмовитися від нього та провести інші слідчі дії.

Список використаної літератури:

1. Возгрин И.А., Иванов И.И., Кузьминых К.С. и др. Криминалистика. Схемы и терминология: Учеб. пособ. / Под ред. И.А. Возгрина, В.П. Сальникова, К.И. Сотникова. – 2-е изд., испр. – СПб., 2001.
2. Лук'янчиков Є.Д., Моїсеєв О.М. Пред'явлення для впізнання: Навч. посіб. – Макіївка, 1998.
3. Салтвевский М.В., Лукашевич В.Г. Проблемы классификации источников информации и следственных действий в криминалистической тактике // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1984. – № 29. – С. 29-35.
4. Дулов А.В. Психологическая подготовка участников к предстоящему следственному действию // Сибирские юридические записки. – 1971. – № 2. – С. 94-104.

5. Любичев С.Г. Этические основы следственной тактики. – М., 1980.
6. Салтєвський М.В. Криміналістика: Підруч. У 2 ч. – Ч. 2. – Х., 2001.
7. Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення розслідування діяльності злочинних угруповань: Монограф. – Дніпропетровськ, 2010.
8. Мустафаєв Д. Киносъемка и видеозапись на предварительном следствии. – Ташкент, 1977.
9. Найдис И.Д. Судебная кинематография и видеозапись. – Х., 1986.

Надійшла до редакції 18.01.2011

РОГАЛЬСЬКА В.В., ад'юнкт
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.13

ПРЕДМЕТ, ЗМІСТ ТА МЕЖІ ЗМАГАЛЬНОСТІ У ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Досліджено предмет, основні змістовні ознаки та нормативні і фактичні межі змагальності у досудових стадіях кримінального процесу.

Ключові слова: змагальність, предмет змагальності, зміст змагальності, межі змагальності, досудове провадження

Исследованы предмет, основные содержательные признаки, а также нормативные и фактические границы состязательности в досудебных стадиях уголовного процесса.

Ключевые слова: состязательность, предмет состязательности, содержание состязательности, границы состязательности, досудебное производство

This work is devoted to the subject, the basic substantial features, and normative and real scopes of controversial in pre-legal stages of criminal process.

Keywords: controversial, subject of controversial, substance of controversial, scopes of controversial, pre-legal production

До цього часу досі не завершено роботу над новим Кримінально-процесуальним кодексом України (далі – КПК України), прийняття якого є, відповідно до зобов'язань України перед Радою Європи, першочерговим завданням. Окрім закликів до завершення підготовки нової версії проекту КПК України та схвалення його без подальшого зволікання, міжнародні інституції сподіваються, що він буде відповідати міжнародним та європейським стандартам дотримання прав людини у галузі кримінального судочинства, одним із яких є поширення змагальних засад на досудове провадження. Для виконання такої вимоги необхідно перебудувати та реформувати усі інститути діючого кримінального судочинства. Перш ніж здійснювати таке масштабне реформування, необхідно з'ясувати, в чому полягає змагальність, що входить до її предмета, які її основні ознаки та межі дії.

Дослідження предмета, змісту та меж змагальності в Україні здійснювалося в рамках праць таких вчених-процесуалістів, як: Л.М. Лобойко, М.А. Маркуш, М.О. Ноздріна, С.О. Ковальчук, О.О. Мохонько та ін. Велику увагу цьому питанню було приділено в процесуальній науці Російської Федерації, а саме в роботах: С.М. Строговича, О.В. Смирнова, К.Б. Калиновського, А.О. Машовець, А.І. Макаріна та ін.

Метою цієї статті є науковий результат, отриманий після з'ясування питань: що виступає предметом змагальності у досудовому провадженні, якими є її змістовні ознаки на цьому етапі судочинства та чи співпадають її нормативні та фактичні межі дії на досудових стадіях процесу.

Для досягнення даної мети необхідно виконати такі завдання: 1) встановити, що є предметом змагальності у досудовому провадженні; 2) визначити змістовні ознаки змагальності у досудових стадіях кримінального процесу; 3) встановити початковий момент реалізації змагальності; 4) дослідити межі змагальності у досудових стадіях кримінального процесу; 5) з'ясувати чи співпадають нормативні та фактичні межі змагальності на досудовому етапі судочинства.

Предмет змагальності у досудовому провадженні, тобто те, на що спрямована пізнавальна, практична діяльність кого-, чого-небудь [1], полягає у вирішенні на досудових стадіях кримінально-процесуального конфлікту, що виник між протилежними сторонами процесу з приводу криміналь-

